

РОЗДІЛ III. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Бондарчук І.М., викладач вищої категорії,
викладач-методист

Горашенко І.І., старший викладач,
викладач-методист,

Олійник І.М., викладач 2 категорії,
методист коледжу

*Відокремлений структурний підрозділ
«Київський фаховий коледж міського
господарства Таврійського національного
університету імені В. І. Вернадського»*

РЕАЛІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ТА ПРОБЛЕМИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

REALITIES OF INCLUSIVE EDUCATION AND PROBLEMS OF TOLERANCE IN THE INCLUSIVE EDUCATIONAL PROCESS OF LEARNING

Анотація. Стаття розкриває окремі аспекти впровадження інклюзивної освіти в Україні, присвячена проблемі толерантності. Також зауважено про роль толерантності як важливої складової професійної діяльності викладача в роботі зі здобувачами освіти з особливими освітніми потребами. З'ясовано, що формування толерантності в умовах освітнього інклюзивного простору є тривалим процесом, який потребує особисту психологічну готовність викладача.

Ключові слова: діяльність, толерантність, освітньо-інклюзивний простір, інклюзивна освіта, дослідження.

Abstract. The article reveals some aspects of the implementation of inclusive education in Ukraine, and is devoted to the problem of tolerance. The role of tolerance as an important component of a teacher's professional activity in working with students with special educational needs is also noted. It was found that the formation of tolerance in the conditions of an inclusive educational space is a long process that requires the personal psychological readiness of the teacher.

Key words: activity, tolerance, educational-inclusive space, inclusive education, research.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана насамперед, з тим що чисельність молодого покоління, яке потребує нестандартного

навчання, неухильно зростає. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права осіб на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання осіб з особливими освітніми потребами (ООП). Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти осіб з особливими потребами за рахунок застосування методів виховання та навчання, що враховують індивідуальні особливості осіб з особливими потребами [1, с.4].

Сьогодні українське суспільство знаходиться на перетині численних трансформацій та поєднань культурної, соціальної, освітньої та індивідуальної різноманітності. Проблема толерантності залишається однією з ключових серед наукових досліджень педагогіки та психології. Сучасний світ – це світ глобальних інтеграцій у всіх сферах життєдіяльності, не виключенням стала й освіта. Перед освітянами висувуються високі вимоги, відповідно до яких вони мають створити та організувати освітній процес так, щоб не тільки враховувалися здібності й можливості здобувачів освіти, а також здійснювався максимальний розвиток їх особистості. Особливо це актуально, коли мова йде про навчання осіб з особливими освітніми потребами. Безумовно, що такий процес потребує кардинальних трансформацій навчально-виховного процесу, створення умов для самореалізації викладача, удосконалення та коригування такої якості як толерантність, тактовність, доброзичливість, відповідальність, тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових досліджень, де висвітлюються різні аспекти роботи з особами, які мають особливі потреби в інтегрованому освітньому середовищі, особливий інтерес мають наукові розробки М.Андреєвої, А.Колупаєвої, Ю.Богінської. Визнання Україною Конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток посилило увагу до дітей з особливими потребами і зумовило необхідність у розробленні методів та дій держави для створення сприятливого навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи впровадження інклюзивної форми навчання, можна зазначити такі позитивні зрушення, як: більш ефективна соціалізація осіб з особливими потребами до життя в суспільстві; підвищення готовності суспільства сприймати та враховувати потреби громадян такої категорії; збільшення мотивації особливих осіб до навчання.

Інклюзивна освіта, у світлі сучасного розвитку суспільства, передусім є можливістю соціалізації осіб в закладах освіти з несуттєво вираженими вадами психофізичного розвитку, які мають мовленнєві відхилення, зниження слуху чи зору, нескладні опорно-рухові вади, порушення емоційно-вольової сфери, за умови фахового психолого-педагогічного супроводу, які цілком можуть засвоювати освітню інформацію у середовищі здорових однолітків.

До основних здобутків інклюзивного освітнього середовища в Україні, на сьогоднішній день, варто віднести: активне залучення здобувачів освіти з особливими потребами у соціумі, їх адаптацію, соціалізацію, навчання, виховання та розвиток на благо суспільства. Важливим аспектом інклюзивної освіти є забезпечення

ефективності та якості навчання, застосування форм, методів та технологій, які враховують індивідуальні особливості здобувачів освіти з особливими потребами. Інклюзивна освіта є довгостроковою стратегією – від інтегрування у навчальному закладі до інтегрування у суспільстві – це процес і результат. Вцілому, особистісний підхід у психології та педагогіці передбачає наступні кроки: виявлення та розкриття можливостей здобувача освіти як особистості; становлення в ньому свідомості та самосвідомості, допомогу в усвідомленні себе як особистості, своїх можливостей; розвиток її самовизначенню, саморегуляції та самоствердженню, ґрунтуючись на основних принципах впровадження інклюзивної освіти в закладах освіти: рівний доступ осіб до навчання; отримання якісної освіти; визнання здатності до соціалізації кожної особи та необхідність створення освітнім закладом відповідних умов для цього; забезпечення права здобувача освіти розвиватись у соціальному оточенні інших осіб згідно вікових норм; залучення батьків до навчального процесу, як рівноправних партнерів; використання результатів сучасних досліджень та практики в реалізації інклюзивної моделі навчання; командний підхід у навчанні.

Разом з тим, метою статті є узагальнення та систематизування теоретичних підходів щодо вивчення ціннісної основи як толерантність в освітньо-інклюзивному просторі за принципами яких і слідує ВСП Київський фаховий коледж міського господарства Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, адже саме толерантність має бути основою педагогічного спілкування викладача та здобувача освіти, батьків та дітей, студента з нормо типовим розвитком та студента з вадами розвитку. Саме такі сучасні реформи у Київському фаховому коледжі міського господарства та інших закладах освіти в Україні спрямовані на формування загальнодоступної освіти для всіх здобувачів освіти незалежно від їх стану здоров'я, що спонукає до формування особистості нової людини, як викладача так і студента - носії гуманістичних, толерантних інклюзивних відношень у системі суспільних відносин.

Термін «толерантність» включає в себе безліч тлумачень, в його основі присутня головна характерна ознака - «терпимість»: лат. *tolerantia* – терпіння; англ. *tolerance* – готовність бути терпимим; франц. *tolerance* – переконаність у тому, що інші можуть думати та діяти в манері, відмінній від нашої власної. У Великому тлумачному психологічному словнику А. Ребера зустрічаємо три значення поняття «толерантність»: установка на ліберальне прийняття моделей поведінки, переконань та цінностей інших; здатність витримувати стрес, напругу та біль; переносимість лікарських засобів [14, с.257]. За словами О. Асмолова [13, с.4] толерантність розуміється як повага та визнання рівності, відмова від домінування та насильства, визнання багатовимірності та різноманіття людської культури, норм, вірувань, відмова від зведення цього різноманіття до однаковості або до переваг однієї точки зору. Важливо пам'ятати, що толерантність не повинна бути самоціллю, а інструментом, механізмом досягнення гуманного існування [10, с.30]. Для окреслення змісту толерантності В. Лекторський розглядає чотири можливі моделі розуміння толерантності, серед яких: байдужість; неможливість взаєморозуміння (толерантність

виступає як повага до іншої особи, яку неможливо зрозуміти і з якою складно взаємодіяти); поблажливість (толерантність як поблажливість до слабкостей інших, що може вмещувати і зневагу); як розширення власного досвіду та критичності (толерантність як повага до чужого світосприйняття у поєднанні з установкою на взаємну зміну позицій в результаті діалогу) [9, с.68]. У роботі А. Молчанової зазначається, що система поглядів толерантної людини ґрунтується на діалогічному принципі особистісного та професійного просторів. Тактовність та толерантність створюють умови для сприйняття іншого як суб'єкта взаємодії, як рівноправного, самостійного співрозмовника, як самодостатню особистість, яка володіє власними потребами, мотивами, цінностями та відносинами [12, с.63]. Толерантність як багатоаспектну і багатовимірну характеристику особистості розглядає І. Гріншпун [5, с.31]. Науковець запропонував виділити такі параметри толерантності як диференційованість (коли мова йде про об'єкти чи суб'єкти впливу); діапазон (умовність допустимих фруструючих факторів); фокус (баланс в дихотомічності); стійкість; динамічність (зміна акцентів в дихотомічності). Зазначені параметри дали змогу авторові виділити взаємопов'язані варіанти толерантності. Так, ауто толерантність відбувається на рівні самостворення і виступає як готовність особистості до самозмін, бачення себе в якості принципово незавершеної і недосконалої, тим самим надається право на самозміну і буття іншим. Про толерантність, як властивість зрілої особистості, говорять також українські автори В.Гупаловська та І.Чорноба. Дослідниці зазначають, що толерантна особистість характеризується сформованістю власних поглядів та цінностей, наявністю життєвої позиції. Водночас, така особистість спроможна розуміти та поважати відмінності та різноманітність у поглядах й переконаннях інших людей. Вони виокремлюють фізіологічну, сексуальну, фрустраційну, афективну толерантність та особливу увагу фокусують на міжкультурній, яка включає в себе схильність до розуміння способу життя іншого [6, с.45]. У колективній монографії І. Беґа та його колег [3, с.125] представлені положення, які допоміжні у розвитку педагогічної толерантності: створення толерантного простору, який характеризується єдністю всіх суб'єктів навчально-виховного процесу та форм організації їхніх відносин, які, з одного боку, є значущим компонентом педагогічної етики, а, з іншого, взірцем морального виховання та наслідування; комунікативна толерантність як процес розуміння іншого через взаємоповагу, співучасть, співпереживання та партнерство; креативне мислення, що дає змогу приймати широкий діапазон індивідуально-особистісних якостей людини. Дуже важливо питання педагогічної толерантності розглядати в площині інклюзивно-освітнього середовища. Згідно з численними дослідженнями щодо інклюзії погоджуємося з думкою, що інклюзія в освіті – це тривалий процес розвитку, який несе гуманну ідею про доступність освіти для всіх. В основу інклюзивної освіти закладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію, забезпечує ставлення до всіх людей як до рівних та при цьому створює необхідні умови для здобувачів освіти, які мають особливі освітні потреби. Відповідно, створюється така система освіти, яка відкрита для кожного з обмеженими можливостями здоров'я. На думку Я. Довгополої

[8, с.85], орієнтуючись на інклюзивну освіту перед навчальним закладом стає необхідність оптимізувати стосунки здобувачів освіти всередині самого закладу, що реалізується тільки через розвиток толерантності. Як результат, стане можливим формування демократичної особистості, визнання рівності, взаємодопомоги, активної життєвої позиції та відчуття відповідальності за свої дії й вчинки. Виходячи з досліджень В. Болдирєва [2, с.10], С. Грабовської [4, с.77], О. Добровіцької [7, с.54], О. Мартинчук [11, с.17], вбачаємо, що толерантність в інклюзивному освітньому просторі базується на таких аспектах як: усвідомлення викладачем актуальності проблеми роботи зі здобувачами освіти з ООП, мова йде про наявність такого формату освіти, коли здобувачі освіти з особливими потребами та звичайні здобувачі освіти не просто вчитимуться разом, але й безпосередньо будуть взаємодіяти; формування та розвиток фізіологічної толерантності до людей з ООП; осмислення власних характеристик, які відображають повсякденні стереотипи, упередження; виявлення особистих мотивів, потреб, цінностей, що є джерелом взаємодії усіх здобувачів світи; аналіз наслідків ймовірної інтолерантності; готовність викладача до зміни сформованих особистісних смислів як результат зіткнення з іншою (причому рівноцінною, що володіє рівним правом на існування) точкою зору на дану проблему. Таким чином, можна припустити, що процес розвитку толерантності в інклюзивно-освітньому просторі буде тривалим та складним, оскільки, окрім набуття знань щодо забезпечення компетентностей з особливими здобувачами освіти, необхідно також сприяти внутрішній перебудові викладача, як носія високого рівня співпраці, культури спілкування та взаємодії з особливими здобувачами освіти та їхніми батьками. Оскільки толерантність – це інтегративне утворення, яке обумовлене індивідуально-особистісними характеристиками викладача та його професійністю. Хотілось би зазначити, що успішній толерантності сприятиме також практичне впровадження в діяльність викладачів таких основних принципів, як: принцип довірливої співпраці; принцип екологічного простору; принцип свідомої відповідальності; принцип розвитку особистості; принцип креативності. Таке новаторство в діяльності стане запорукою успіху толерантної особистості та її подальшої спроможності адаптуватися у різному соціальному просторі [12, с.116].

Висновки. Отже, толерантність – це об'єднуюча професійно важлива характеристика в діяльності фахівця сфери освіти, яка обумовлена його здатністю встановлювати діалогічну взаємодію з усіма суб'єктами освітнього простору. А інклюзивна освіта відображає одну з головних демократичних ідей – усі особи є цінними й активними членами суспільства. Інклюзія означає розкрити особистість за допомогою освітньої програми, яка є достатньо складною, але відповідає здібностям особливих осіб. Вона враховує потреби, а також спеціальні умови та підтримку, що забезпечується комплексним супроводом осіб з особливими освітніми потребами, адже процес інтеграції здобувачів освіти з особливими потребами в загальноосвітній простір буде успішним лише за умов професійної компетентності викладача закладу та створення комфортного інклюзивного толерантного освітнього середовища, в яке здобувач освіти інтегрується. Саме тому важливо виховувати в кожному викладачеві

та сучасному здобувачу освіти розуміння того, що кожна особистість повинна мати рівний доступ до якісної світи, за принципами яких і слідує викладацький склад ВСП Київського фахового коледжу ТНУ імені В. І. Вернадського.

Список використаних джерел

1. Засенко В.В. Спеціальна освіта: стан і пріоритети розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2010. Вип. 1. С. 4-7. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159616052.pdf>
2. Болдирєва В.Е. Інтеграція та інклюзія як основні моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9 (11). С. 10-17.
3. Бех І.Д. Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: монографія. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 176 с.
4. Грабовська С.Л., Островська К.О. Психологічні особливості ставлення учнів загальноосвітньої школи до інклюзивного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2011. № 17. С. 77-85.
5. Гриншпун И.Б. Понятие и содержательные характеристики толерантности (к вопросу о толерантности как психическом явлении). *Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика): Сб. науч.-метод. ст.* М.: МПСИ; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2002. С. 31-41.
6. Гупаловська В.А., Чоноба І.А. Толерантність як особистісна властивість. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2013. Вип.45(2). С.45- 54.
7. Добровіцька О.О. Виховний вплив інклюзивного середовища майбутнього фахівця соціальної сфери. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. №12. С. 54-57.
8. Довгополова Я.В. Толерантність як ціннісна парадигма освіти в контексті євроінтеграції. *Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України: зб. наук. праць*. Харків: Стиль Іздат, 2005. С. 85-90.
9. Лекторский В. А. О толерантности. *Философские науки*. 1997. № 3-4. С. 68-90
10. Магомедова Е. В., Абрамова И. Е., Крамская С. В. Толерантность как фактор стабилизации современного мира. *Гуманитарные и социальные науки*. 2019. № 2. С. 30-38.
11. Мартинчук О.В. Підготовка фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 430 с.
12. Молчанова А. О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ, 2013. 150 с.
13. На пути к толерантному сознанию / Отв. ред. А. Г. Асмолов. Москва: Смысл, 2000. 255с.

14. Тодорцева Ю.В. Педагогіка толерантності: методичні рекомендації. Одеса: СВД Черкасов М.П., 2004. 90 с.

*Давиденко Г.В., доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри соціальних
технологій*

*Вінницький соціально-економічний інститут
університету «Україна»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6893-8869>

*Балахонова О.В., магістрант 2-го року
підготовки, спеціальність «Соціальна
робота»,*

*Вінницький соціально-економічний інститут
університету «Україна»*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1447-4560>

DOI: <https://doi.org/10.58521/2521-1390-2022-23-24-18>

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

BASIC PRINCIPLES AND TASKS OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION

Анотація. Досліджено, що стан продуктивних ринкових відносин за своїми діями здійснює вирішального впливу не тільки на економічний розвиток країни, але й на функціонування соціальної сфери. Система соціального захисту нашої держави, насамперед взаємопов'язана із станом розвитку економічно-фінансової галузі, процес функціонування якої спрямований на забезпечення задоволення нагальних потреб населення, у поєднанні із підвищенням рівня та якості його соціального захисту. Виконання діяльності установами соціального захисту населення здійснюється за умов дотримання відповідних принципів, поєднання яких утворює належно продуктивні умови для забезпечення процесу розвитку всієї соціальної сфери держави. Основними факторами реалізації діяльності установ соціального захисту є запровадження соціального страхування та надання всіх видів соціальної допомоги. Головними завданнями соціального захисту населення в країні є забезпечення економічно-політичних процесів для функціонування системи соціального захисту, запровадження соціальних норм та гарантій, що спрямовані на зменшення відсотка бідності населення, виконання завдань соціально-економічних перетворень у державі, затвердження засад належного ведення соціальної політики всіма фондами. Діяльність установ соціального захисту населення реалізується за спрямуваннями